

Якубівська Юлія Євгенівна

*аспірант кафедри міжнародного менеджменту і маркетингу
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі,*

**Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в контексті
міжнародного трансферу технологій**

В статті розглянуто основні принципи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в глобальній системі, подано характеристику патентної документації, а також здійснено аналіз активності суб'єктів господарювання на шляху комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. На основі отриманих результатів сформульовано пропозиції по вдосконаленню процесу комерціалізації вищезгаданих об'єктів в Україні.

***Ключові слова:** інтелектуальна власність, комерціалізація, інновації, патенти, міжнародна торгівля.*

Yuliya Yakubivska

**Commercialization of intellectual property objects in the context of international
transfer of technologies**

The article is concerned with the main principles of intellectual property objects commercialization in the global system, although it is given a patent documentation characteristic, and the analysis of economic subjects activity on a way of intellectual property objects commercialization. According to the results proposals for improvement of intellectual property objects commercialization process in Ukraine are formulated.

***Keywords:** intellectual property, commercialization, innovation, patents, international trade.*

***Актуальність проблеми.** Технологічні інновації є одним із головних показників успіху у бізнесі. Корпорації намагаються отримати більшу вигоду від інновацій, застосовуючи об'єкти інтелектуальної власності у виробництві нової продукції. Ефективне та раціональне використання інструментів інтелектуальної власності зменшує ризик та контролює процес донесення*

інноваційної технології до ринку, в той же час підсилюючи конкурентоспроможність технологічно-зорієнтованих підприємств.

Аналіз останніх наукових досліджень. Сучасний стан розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва та обміну характеризуються посиленням інтересу дослідників до таких понять, як глобалізація, комерціалізація, інтелектуальна власність тощо. Значний внесок у дослідження та розробку методологічних аспектів та практичних рекомендацій здійснили такі вчені як Ф.Махлуп, М.Роджерс, Д.Брандт, П.Велфенс, С.Деверадж, Р.Кохлі, В.Ландес, В.Базилевич, В.Ільїн, В.Коссак, А.Захаров, І.Дахно та інші.

Для економіки України категорія інтелектуальної власності є новим поняттям. Якщо на міжнародному рівні вона давно ефективно функціонує, то в нашій державі дана категорія є ще недостатньо вивченим об'єктом, роль і значення комерціалізації якого для України є неоднозначними і потребують детального дослідження із врахуванням зарубіжного досвіду.

На основі опрацювання публікацій вищевказаних вчених можемо зробити висновок про науково-практичне значення їхніх досліджень. Проте, практика комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні є недосконалою.

Мета наукової статті полягає у дослідження передумов та особливостей комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні, а також визначенні ролі даного явища в контексті міжнародного трансферу технологій. Задля досягнення вищевказаної мети потребують вирішення наступні завдання:

- проаналізувати особливості комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в системі міжнародного науково-технічного обміну;
- дослідити стан та перспективи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні;
- оцінити сучасний стан надходження заявок та видачі патентів на об'єкти інтелектуальної власності в контексті їх захисту та комерціалізації;
- сформулювати висновки, в яких визначити напрямки вдосконалення процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні.

Основний матеріал. Ефективність комерціалізації проявляється на усіх етапах створення та використання об'єктів інтелектуальної власності. Інновації тісно пов'язані з комерціалізацією нових ідей, в той час, коли винахідництво не обов'язково прямо пов'язувати з даним критерієм. Не всі винаходи підлягають комерціалізації, тому зрозуміло, що не всі вони мають своїм результатом інновацію. Багато нових ідей зроджується, але більшість нівелюються, ніколи не побачивши переваг успіху комерціалізації. Не всі комерційні ідеї можуть бути чи будуть запатентовані, саме тому і важливо зберігати ідеї як комерційні таємниці на протязі всього реалізаційного процесу. Патентування винаходів, як вважають В.Базилевич та В.Ільїн, має вибірковий характер [1, с.541]. Для ідеї, котра б могла мати ефективний результат для патентування винаходу, остаточний вибір між тим, чи це залишиться лише у формі комерційної таємниці, чи наступного патентування, повинен розглядатися як бізнес-стратегія. Вибір залежить від специфіки винаходу, потенційних переваг, конкурентоздатності, легкості відтворення. У будь-якому випадку сама ідея повинна в обов'язковому порядку бути захищена як комерційна таємниця, щоб в подальшому бути придатною для патентування. В Україні видача патенту здійснюється відповідною установою у місячний термін після його державної реєстрації [2, с.62].

Технічні креслення, які переважно робляться на етапі створення ідеї, повинні також відноситись до комерційних таємниць. Винахідники вважають, що патентування зазвичай сприяє промислому шпіонажу, і небезпечно відкривати не лише повний технічний опис винаходу, але й саму ідею [3, с.59]. Інформація, що міститься у відповідній патентній документації, також відіграє важливу роль на етапі самої комерціалізації, розгляду та розвитку ідеї. Негуманне, антиморальне технічне чи художнє рішення не може претендувати в Україні на правову охорону, хоча з технічного боку воно може бути геніальним [4, с.11].

Комерційні таємниці, патенти, торговельні марки, промислові зразки та авторські права можуть функціонувати окремо та у поєднанні між собою, як

інструменти захисту технологій. Стратегічне використання комбінацій об'єктів інтелектуальної власності в інноваційному процесі може привести до збільшення маржинальних прибутків та досягнення ринкових позицій, стимулювати технологічно-зорієнтовані інноваційні компанії в отриманні вищих відсотків від інвестицій.

Що стосується науково-технічного співробітництва, то важливу роль у даній сфері відіграє обмін технологіями. Адже технологія сама по собі володіє високою вартістю, правильне використання та захист якої дає можливість її власнику отримати велику економічну вигоду.

Зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій уможливило розвиток міжнародного трансферу об'єктів інтелектуальної власності, загостривши проблему формування відповідного інституційного середовища та розробки узгоджених правил взаємодії між окремими країнами та між суб'єктами права інтелектуальної власності цих країн [1, с.562]. Така позиція В.Базилевича та В.Ільїна цілком обґрунтованою, адже трансфер технологій є процесом складним та суперечливим, особливо на міжнародному рівні. Саме поняття «технологія» у нашому розумінні означає результат інтелектуальної діяльності: наукові знання, технічні рішення щодо реалізації певного технологічного процесу, пов'язану з ними документацію.

Д.Александров виділяє наступні види трансферу технологій:

1. Внутрішній трансфер, коли здійснюється передача технології від одного підрозділу організації іншому;
2. Квазивнутрішній трансфер, тобто рух технології всередині альянсів, союзів об'єднань самостійних юридичних осіб;
3. Зовнішній трансфер, тобто процес поширення технології, в якому беруть участь незалежні розроблювачі та споживачі технологій [5, с.63].

Одним із характерних показників зовнішнього трансферу є динаміка об'ємів експортно-імпортової наукоємної продукції. Для нашої держави, наприклад, за даними Інституту економіки прогнозування НАН України, він за період з 2001 по 2006 рік мав такий вигляд [6, с.106]:

Таблиця 1. Динаміка об'ємів експортно-імпортової наукоємної продукції України за 2001-2006 р.р.

Роки	Об'єм експорту млн.дол. США	Питома вага групи товарів в загальному об'ємі експорту, %	Об'єм імпорту млн.дол. США	Питома вага групи товарів в загальному об'ємі імпорту, %	Сальдо (експорт-імпорт) млн..дол. США	Коефіцієнт покриття імпорту експортом, експорт/імпорт
2001	2128,3	18,4	1948,6	14,1	179,7	1,09
2002	2149,9	16,9	2070,4	13,4	79,5	1,04
2003	2104,1	14,6	3187,5	18,1	-1074,5	0,66
2004	1969,7	13,8	3687,5	21,5	-1717,8	0,53
2005	1785,0	14,1	3408,6	23,2	-1623,0	0,52
2006	1368,6	12,0	2081,5	18,2	-712,9	0,66

Як бачимо, починаючи з 2003 року прискореними темпами знижується об'єм експорту наукоємної продукції. Водночас імпорт поступово зростає, а коефіцієнт покриття імпорту експортом зменшується. Така ситуація характеризує імпортозалежність України по наукоємних товарах.

Роль об'єктів інтелектуальної власності для України може бути розглянута з точки зору надходження заявок та видачі патентів на об'єкти інтелектуальної власності та динаміки реєстрації. Щодо видачі патентів на винаходи, то на період з 2003 по 2008 роки наявний наступний розподіл [7]:

Таблиця 2. Видача патентів на винаходи

Показник	Кількість виданих патентів				
	2005	2006	2007	2008	2009
Видано:					
патентів на винаходи	3433	3698	4058	3832	4002
на ім'я національних замовників	2171	2495	2618	2399	2395
на ім'я іноземних замовників	1169	1282	1440	1433	1607
деклараційних патентів на винаходи	286	7	2	-	-

На протязі 2007 року видано 4058 патентів на винаходи, 2008 року – 3832, а 2009 – 4002 одиниць охоронних документів. Порівняльна характеристика даних 2007 та 2009 років висвітлює наступні дані: на ім'я іноземних замовників у 2007 році видано 1440 патентів, найбільше з яких закріпилося за наступними країнами: Німеччина – 322 (22,4%), США – 265 (18,4%), Франція – 174 (12,1%), Швейцарія – 79 (5,5%), Російська Федерація – 87 (4,7%), Швеція – 59 (4,1%),

Нідерланди – 51 (3,5%), Сполучене Королівство – 42 (2,9%) [8, 11]. В 2009 році даний показник становив – 1607 одиниць і характеризувався наступним розподілом за країнами: США – 357 (22,2%), Німеччина – 347 (21,6%), Франція – 122 (7,6%), Швейцарія – 105 (6,5%), Російська Федерація – 72 (4,5%)[9, 12].

Така статистика свідчить про значимість патентування винаходів, зацікавленість іноземної сторони та економічний ефект від чинності таких патентів.

У 2008 році було подано 5697 заявок на видачу патентів на винаходи, у 2009 – 4815, що на 15,5 % менше порівняно з попереднім роком. Щодо видачі патентів, то у 2008 році їх кількість становила 3832, у 2009 – 4002, тобто на 4,4% більше порівняно з попереднім роком.

Щодо корисних моделей, то у 2008 році кількість заявок збільшилась на 7 % порівняно з 2007 роком, лідером серед іноземних країн-заявників залишається Російська Федерація, частка заявок якої становить 48% [8, с.15]. Кількість чинних патентів за даними Державного департаменту інтелектуальної власності України (на даний час – Державної служби інтелектуальної власності України) станом на 01.01.2008 р. – 25215, що значно вище від відповідного показника на 01.01.2007 р. – 18489 [7].

Схожий приріст спостерігається і по відношенню до промислових зразків щодо надходження заявок та видачі патентів [7]:

Таблиця 3. Надходження заявок та видача патентів на промислові зразки

Показник	2005	2006	2007	2008	2009
Надійшло заявок:	2010	2236	2147	2285	1669
від національних заявників	1750	1833	1746	1945	1413
від іноземних заявників	260	403	401	340	256
Видано патентів:	1689	2051	2213	2503	1754
на ім'я національних заявників	1423	1803	1803	2085	1425
на ім'я іноземних заявників	146	258	410	418	329
Чинних патентів на кінець року	7312	6234	9658	11102	10816

Проведемо порівняльну характеристику показників вищеподаної таблиці за 2007 та 2009 роки. Найбільше патентів за 2007 рік видано на ім'я замовників з Російської Федерації – 89 (21,7%), Туреччини – 63 (15,4%), Польщі – 45

(11,0%), США – 25 (6,1%), Японії – 20 (4,9%), Італії – 19 (4,6%), Німеччини – 15 (3,7%) [8, 15]. Якщо порівняти дані показники із показниками видачі патентів на винаходи за цей же період, то бачимо, що Російська Федерація займає передову позицію із великим відривом в отриманні патентів на промислові зразки (21,7%), у той час, коли патентів на винаходи у загальній сукупності всього 4,7%. Значимість відповідних об'єктів інтелектуальної власності для певної країни характеризує її економічні потреби, на які потрібно орієнтуватися при виході на глобальний ринок. За 2009 рік активність іноземних заявників зменшилася, їх частка у загальній сумі, як і в 2008 році становила лише 15%. Лідерами серед іноземних заявників були: Російська Федерація – 41 (16%), Польща – 34 (13,3%), США – 19 (7,4%), Білорусія – 17 (6,6%). Вважаємо за доречне наголосити на присутності у четвірці лідерів у 2009 році Білорусії з показником 6,6% загальної кількості. Щодо розподілу виданих патентів за поданими заявками на промисловий зразок, у 2009 році наявною була наступна тенденція: на ім'я заявників з Польщі видано 51 патент (15,5% від загальної кількості за звітний період), Російської Федерації – 39 патентів (11,9%), США – 35 патентів (10,6%), Туреччини – 31 патент (9,4%), Білорусі – 27 патентів (8,2%), Японії – 16 патентів (4,9%) та Сполученого Королівства – 14 патентів (4,3%)[9, 14-15]. Водночас 2009 рік характеризується введення в дію в Україні 440 міжнародних реєстрацій згідно Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків. Розподіл реєстрацій на промисловий зразок за Гаазькою угодою за країнами походження у 2009 році дещо відрізняється від відповідного розподілу заявників: Швейцарія – 36,1%, Німеччина – 17%, Франція – 9,1%, Нідерланди – 7,7%, Італія – 4,8%, Туреччина – 3,6%.

Важливу роль відіграє реєстрація знаків для товарів і послуг, які стимулюють виробництво високоякісної продукції і вихід з нею на ринок, а також дають споживачам надійну інформацію про товар, символізуючи та вирізняючи товари підприємства серед конкурентів.

Загальну тенденцію реєстрації знаків для товарів та послуг показують нам статистичні дані діючого на 2010 рік Державного департаменту інтелектуальної власності України [7]:

Таблиця 4. Реєстрація знаків для товарів та послуг

Показник	2005	2006	2007	2008	2009
Зареєстровано знаків:					
за національною процедурою	11645	13134	15375	15357	15137
- на ім'я національних замовників	9418	10327	12130	11974	12027
- на ім'я іноземних замовників	2227	2807	3245	3383	3110
за Мадридською угодою	6899	9396	8298	9459	8613
Чинних реєстрацій на кінець року (без врахування міжнародного реєстру)	52823	64974	78848	92837	105988

Якщо проаналізувати динаміку реєстрацій знаків для товарів та послуг, то у 2007 році зареєстровано 15375 об'єктів, що на 17% більше ніж у 2006 році (13134), у 2008 році даний показник не змінився, а у 2009 році зареєстровано 15137, що на 2% менше ніж у попередньому році. Що стосується іноземних заявників, то у 2009 році реєстрації розподілилися наступним чином: США – 691 свідоцтв (22,2%), Російська Федерація – 284 (9,1%), Швейцарія – 209 (6,7%), Німеччина – 177 (5,7%), Польща – 152 (4,9%), Сполучене Королівство – 146 (4,7%) [9, 17]. Помітним стає той факт, що на ринок реєстрації знаків для товарів та послуг виходить також Польща, чиєї активності не спостерігається щодо видачі патентів, а свої позиції втрачає Індія, яка ще у 2007 році входила в число лідерів.

Наведені вище статистичні дані відображають загальні тенденції в системі процесу отримання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, а це, у свою чергу, є передумовою здійснення ефективного процесу комерціалізації.

Прийнявши рішення щодо типу захисту інтелектуальної власності, підприємство повинно негайно розпочати реєстраційний процес. У випадку патентування важливо встановити дату для отримання ексклюзивних прав щодо продукції. Також підприємству необхідно звернути увагу на необхідність реєстрації винаходу, корисної моделі чи промислового зразка з метою охорони зовнішнього вигляду та пакування продукції.

Потреба в комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності зумовлена, насамперед, високим рівнем розвитку міжнародного науково-технічного обміну, що вимагає імплементації в національній економіці країн світу засад використання результатів інтелектуальної діяльності в процесі трансферу технологій тощо. Володіння правами інтелектуальної власності на технології означає, що вони не втрачаються у процесі залучення зовнішніх технічних ресурсів від третьої сторони. Ефективна реалізація інноваційної продукції та інтелектуальної власності забезпечить отримання інтелектуальної ренти. Щоб уникнути конфлікту у майбутньому, володіння інтелектуальною власністю повинно бути чітко встановленим завчасно та характеризувати взаємовідношення прав та обов'язків у випадку виникнення двоїстого характеру власності, наприклад, за умови спільного підприємництва.

Висновки. Отже, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в контексті міжнародного науково-технічного обміну та співробітництва України характеризується недосконалістю даного процесу на вітчизняному рівні. Причиною даного явища є відсутність державної підтримки розвитку інноваційної сфери, а також відсутність узгоджених правил взаємодії між окремими країнами та між суб'єктами права інтелектуальної власності. Автор вважає, що здійснюваний в Україні процес захисту об'єктів інтелектуальної власності в ході їх реєстрації та отриманні охоронних документів впливає на сучасний стан комерціалізації. В Україні необхідно створити ефективний режим сприяння процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Перспективними вважаються подальші дослідження процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в контексті інтелектуалізації світогосподарського розвитку та інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Базилевич Віктор Дмитрович, Ільїн Володимир Васильович. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія / Київський

національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : Знання, 2008. — 687с. — (Серія "Київському національному університету імені Тараса Шевченка 175 років").

2. Коссаk В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: Підручник для студ. ВНЗ / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — К. : Істина, 2007. — 206с.

3. Захаров А.В. Интеллектуальные ресурсы малых предприятий как средства инновационного развития и экономического роста//Страны с переходной экономикой в условиях глобализации. Материалы студенческой научной конференции. Секции 1,2. – М.: «ЭКОНИНФОРМ», 2006.-419 с. – том 1.

4. Дахно Іван Іванович. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. І доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. — 278 с.

5. Александров Д. Правові аспекти передачі прав на об'єкти промислової власності окремо та в межах трансферу технологій// Господарське право. – 2007. - №5. – С.62-65.

6. Колосов А. Проблема трансфера наукоємкої продукції стран с переходной экономикой в условиях глобализации мировой экономики// Страны с переходной экономикой в условиях глобализации. Материалы VII Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых, 26-28 марта 2008 г., Москва, экономический факультет Российского университета дружбы народов/ Отв. Ред. И.А. Айдрус. – М.: РУДН, 2008. - 734 с.

7. www.sdip.gov.ua

8. Річний звіт Державного департаменту інтелектуальної власності за 2008 рік// Державний департамент інтелектуальної власності, 2008. – 65 с.

9. Річний звіт Державного департаменту інтелектуальної власності за 2009 рік// Державний департамент інтелектуальної власності, 2010. – 71 с.